

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

**Ольги Юрїївни Федько «Культурософські мотиви у романістиці
Леоніда Горлача: особливості функціонування»,**

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
за спеціальністю 10.01.01 – українська література

«Письменник Леонід Горlach належить до поетичних могікан України (яким, дай Боже, ніколи не буде переводу), тобто він один з найкращих, найглибших, найцікавіших нині суцільних поетів. Однак і в когорті велетнів він унікально вирізняється, бо, поєднавши в собі тонкого лірика і доскіпливого дослідника-епіка, написав і видав понад сорок книжок поезії, прози, публіцистики та шість історичних романів у віршах!»¹. «Жодного свіжого образу, лише мімікрія під поезію. Зміст і риторика цього тексту також позбавлені глибини та логіки. /.../ За віком Леонід Горlach справді належить до покоління шістдесятників, проте цей факт не скасовує вторинності та епігонського характеру його текстів. В історії літератури відомі епігони Котляревського та Шевченка, які були сучасниками своїх “учителів”. А Леонід Горlach послідовно щедро черпає із джерел творчості, зокрема, Ліни Костенко»².

Перше судження належить Володимирі Коскіну, друге – Андрію Дрозді. Ці відгуки про творчість Леоніда Горлача увиразнюють два полюси критичної рецепції: з одного боку – надмірна компліментарність, з другого – безапеляційність, відмова помічати в доробку поета вартісні прикмети. Не зважаючи на протилежність оцінок, обидва відгуки споріднює цілковита суб’єктивність, емоційність присудів, що не має під собою тривких раціональних критеріїв. Потреба сформуванню об’єктивного погляду на творчі здобутки Л. Горлача, визначити його місце в літературному процесі України другої половини ХХ - початку ХХІ століття – перший чинник, що зумовлює актуальність кандидатської дисертації О.Ю. Федько. У сучасному літературознавчому дискурсі творчість цього письменника представлена

---

¹ Коскін В. «Пишу історію без гриму і декору»: інтерв’ю з поетом Леонідом Горlachем. URL : <http://litgazeta.com.ua/interviews/leonid-gorlach-pyshu-istoriyu-bez-grimu-i-dekoru-2/> (дата звернення: 11.10.2018).

² Дрозда А. Не Зря премійований. URL: <http://litakcent.com/2013/03/09/ne-zrjapremijovanuj/> (дата звернення 11.10.2018).

дуже скромно: кілька передмов / післямов до книг поезії й ліро-епосу, низка інтерв'ю і статей у літературній періодиці. У 2013 р. присудження Шевченківської премії спровокувало незначний сплеск інтересу до постаті й творчості поета, однак він виявився короткотривалим. Наразі маємо лише кілька літературознавчих статей про Л. Горлача (Є.Генової, І.Закутною, І.Кропивко, Н.Мисливець та ін.), а також окремі студії, в яких твори поета зринають у контексті дослідження жанрових прикмет українського історичного роману у вірша (див. наприклад, докторську дисертацію В. Біляцької). Ураховуючи обсяг творчої спадщини Л.Горлача (біля 50 книг поезії, прози, публіцистики, критики, дитячих творів), цього вочевидь недостатньо. Тож нині постала необхідність заповнити цю лакуну в українському літературознавстві. Кандидатська дисертація О.Ю. Федько – один із важливих етапів на цьому шляху. Звісно, вона не вичерпує проблему цілком (адже авторка бере до уваги лише поеми й романи у віршах, залишаючи осторонь масив ліричних творів), однак презентує низку засадничих тверджень, що можуть стати підґрунтям для подальших студій.

Наукова новизна дисертації зумовлена тим, що авторка вперше в українському літературознавстві здійснила комплексний системний аналіз історіософських і культурософських мотивів в історичній романістиці Л.Горлача; важливим і цінним є також те, що в цьому дослідженні набули подальшого розвитку механізми універсально-культурного аналізу.

Теоретико-методологічну основу дисертації складають праці авторитетних українських та закордонних літературознавців, культурологів, психологів, філософів. Рецензоване дослідження відзначається масштабністю охоплення матеріалу, логічністю викладу, чіткістю аргументації. Для вирішення поставлених завдань дисертантка обрала оптимальний методологічний «інструментарій», зумовлений характером досліджуваного матеріалу. Наскрізною в дисертації є універсально-культурна методологія; для вирішення конкретних наукових завдань О.Ю. Федько в різних розділах своєї студії апелює також до культурно-історичного, типологічного, біографічного методів, засад структуралізму, семіотики, архетипного аналізу, герменевтики й рецептивної естетики. Перелік застосовуваних дисертанткою методів провокує зауваження щодо певної методологічної еkleктики, утім це не вада, а об'єктивна потреба.

О.Ю. Федько володіє навичками літературознавчого дослідження. Дисертація виконана на належному теоретичному рівні, має значну **наукову й практичну цінність**, створює можливості для подальшого вивчення поезії й ліро-епіки Л.Горлача, ширшого впровадження культурософського підходу до аналізу художніх творів при викладанні історії української літератури у вищих та середніх навчальних закладах, при розробці курсу з сучасної української літератури, спецкурсів та спецсемініарів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень дисертації та їх достовірності. Наукові положення дисертації обґрунтовані, достовірні, тема розкрита з достатньою повнотою і ґрунтовністю.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація виконана за традиційною схемою, викладена українською мовою, обсяг – 238 ст. друкованого тексту (основний текст – 191 ст.), складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної літератури й додатків.

У вступі наявні всі обов'язкові складові: чітко окреслено актуальність теми й наукову новизну, сформульовані мета й завдання, подано короткий огляд літератури з проблеми, вказано практичну значущість роботи, особистий внесок автора. Чіткість, прозорість і логічність викладу матеріалу – важливі прикмети дисертації О.Ю. Федько.

Перший розділ дисертації традиційно передбачає висвітлення теоретико-методологічних проблем. Дисертантка докладніше зупиняється на особливостях методики культурософської рецепції художніх творів. У підрозділі 1.1. О.Ю. Федько з'ясовує сутність поняття «культурософія», основні закономірності його використання в гуманітаристиці, вказує етапи становлення філософії культури. У підрозділі 1.2., спираючись на дослідження авторитетних науковців, дисертантка характеризує термінологічно-понятійний апарат універсально-культурного аналізу; О.Ю.Федько здійснила ретельний реферативний огляд теоретичних концепцій міфу, архетипу, символу, культурних універсалій, запропонувала власну дефініцію окремих понять. У підсумку матеріали першого розділу дозволяють створити належний підмурівок для подальшого системного аналізу історичних романів у віршах Л. Горлача.

У другому розділі О.Ю. Федько зосереджує увагу на генологічній специфіці роману у віршах як форми вираження культурософської концепції

автора. Підкреслюючи, що «розмивання генологічних меж зумовило складність диференціювання роману у віршах і поеми як жанрів ліро-епосу», дослідниця прагне систематизувати думки дослідників про особливості його жанрової природи. У підрозділі 2.2. («Історіософська парадигма в жанровій моделі історичного роману у віршах Л. Горлача») зосереджено увагу на особливостях висвітлення історичних подій і ролі особистості в історії у творчості письменника. Підрозділ 2.3 «Авторська свідомість як виявлення культурософських поглядів письменника» містить аналіз своєрідності презентації культурософських уявлень біографічного автора в історичних романах у віршах.

Третій розділ присвячений аналізу домінантних у культурософії Л. Горлача мотивів переживання комплексу поразки й утвердження вітальності. У четвертому розділі виокремлено основні шляхи типізації персонажів і авторського міфотворення (формування діалектичного типу характеру, в якому синтезовано риси особистості й політичного діяча; підкреслення обраності правителя, легітимності його влади; наділення персонажів атрибутами та функціями архетипів Мудрого Старого, Анімуса, Аніми, Великої Матері; сакралізація просторових об'єктів тощо). Матеріали цих двох розділів становлять особливий інтерес для літературознавців. Дослідниця слушно зазначає, що домінантна роль культурософських мотивів поразки, зради, катарсису й утвердження вітальності «пов'язана із специфікою сформованих у 60-х роках ХХ століття світоглядних орієнтирів, а також необхідністю постколоніальної ревізії й переоцінки національного історичного досвіду» (с.201).

Завершують роботу висновки, що відповідають поставленій меті й завданням, повно репрезентують основні положення дисертації, логічно випливають із проведених досліджень.

Повнота викладу матеріалів дисертації в опублікованих працях та авторефераті. За темою дисертації опубліковано 11 наукових праць: 8 статей у фахових виданнях; 2 – у фахових виданнях України, що входять до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus; 1 – у закордонному збірнику. Результати досліджень були оприлюднені на дев'яти наукових конференціях різних рівнів. У зазначених статтях і доповідях на

конференціях достатньою мірою віддзеркалено всі розділи рецензованої дисертації.

Оцінка мови й оформлення дисертації та автореферату. Тексту рукопису притаманні цілісність і зв'язність. Термінологія дисертації є загальноновизнаною. Оформлення дисертації й автореферату в цілому відповідає вимогам, при цьому автореферат стисло передає зміст дисертації і не містить наукових висновків, відсутніх у дисертації.

Зауваження до дисертації. Дисертація має певні вразливі місця, на які варто звернути увагу.

1. У вступі дослідниця вказує, що предметом її дослідження є «культурософські мотиви, універсальні категорії, культурні коди в історичних романах у віршах Л. Горлача» (с.20). Поняття «культурософія» у «теоретичній частині» дисертації прописане доволі чітко – це «сукупність поглядів та уявлень митця про сутність і значення реалій культури» (с.2); її завданням є «усвідомлення феномену культури з урахуванням його метатекстуальної природи, множинності його інтерпретацій та інтертекстуальних зв'язків» (с.35); «культурософія літературних творів ґрунтується на свідомо чи неусвідомлено введених до тексту письменником культурних кодах, архетипах та міфологічних елементах» (с.148). Однак, коли дисертантка від «теорії» переходить до «практики», тобто до безпосередньої роботи з текстовим матеріалом, поняття «художня культурософія» втрачає чіткість і стає тією рамкою, яка наповнюється змістом, що інколи виходить за межі суто культурологічного аналізу. Найперше, це стосується підрозділу 2.2. «Історіософська парадигма в жанровій моделі історичного роману у віршах Л. Горлача».

Художня «історіософія» і «культурософія» фігурують у дисертації то як самостійні напрямки дослідження («Історіо- та культурософську площину тексту формують інваріантні мотиви, серед яких боротьба язичництва та християнства, світської та релігійної влади» (с.77)); то як залежні. Скажімо, на ст. 32 О.Ю. Федько вказує, що геософія й історіософія є «частинами культурософського усвідомлення власної культурної спадщини», а на ст. 68 твердить, що «історіософія літературних текстів частково відображає втілені у них культурософські погляди митця». Було б доречно чіткіше визначити, як корелюють між собою поняття «культурософія» й «історіософія», а також

пояснити необхідність аналізу в дисертації історіософських поглядів Л. Горлача. Методика культурософського аналізу чітко змодельована в докторській дисертації С. Кочерги «Культурософська концепція Лесі Українки: культурні коди, образи, сюжети», описана й апробована в дослідженнях О.Турган, Т.Гребенюк. Можна було взяти ці студії за підмурівок власного дослідження й докладніше простудіювати «культурні коди образи, сюжети», архетипи й універсалії, не зациклюючись на історіософії, яка хоч і є закономірним «ключем» для прочитання історичної романістики, але з огляду на тему дослідження видається необов'язковою.

2. Виникає певний когнітивний дисонанс від того, що на ст. 18 дисертантка визнає: «Більшість розвідок присвячена аналізу способів міфологізації, ідеалізації, розкриття внутрішнього світу образів знакових історичних постатей у його (Л.Горлача – Л.С.) творах», а потім, не зважаючи на це, артикулює визначення особливостей типізації та міфологізації образів, зокрема авторської міфотворчості як один із важливих аспектів наукової новизни власної студії (с.22).

3. Позитивним є намагання О.Ю. Федько аналізувати твори Л. Горлача не відокремлено, а в ширшому контексті, який формують історичні романи у віршах інших українських письменників: «Берестечко» Л. Костенко, «Батурина» І. Шкурая, «Сповідь Мазепи» А. Гудими, «Мотрині ночі» К. Мотрич, «Іван Сірко» М. Тютюнника тощо. Думається, у подальших студіях цей контекст варто було б розширити, взявши до уваги не лише романи у віршах, а й класичні зразки української історичної романістики. Скажімо, коли дослідниця аналізує історичний роман у віршах «Перст Аскольда», запрошується паралель із романом Р. Іванченко «Зрада, або Як стати володарем»; коли мова йде про «Ніч у Вишгороді», зринають перегуки із драматичною поемою І.Кочерги «Ярослав Мудрий» і т.д. Ці асоціативні ряди не є обов'язковими, однак їх урахування дозволяє чіткіше увиразнити специфіку художньої історіософії Л. Горлача. Також надалі можна було б поміркувати про можливість залучення до наукових студій поняття «культурна пам'ять».

4. У роботі наявні окремі хибодруки й стилістичні огріхи (кальки, пасивні дієслівні конструкції, напр., на с.с. 18, 26, 28, 36, 56).

Утім, висловлені зауваження не можуть суттєво вплинути на загальну високу оцінку дисертації. Представлена робота є цілісним ґрунтовним самостійним науковим дослідженням, що свідчить про вирішення важливої літературознавчої проблеми. У публікаціях здобувача й авторефераті відображені основні її тези.

Висновок. Дисертація «Культурософські мотиви у романістиці Леоніда Горлача: особливості функціонування» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами КМ України № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), а її авторка О.Ю. Федько заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література.

Офіційний опонент:
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української
літератури та компаративістики
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

Л.В.Скорина

Підпис доцента Скорини Л.В. підтверджую

Проректор з наукової, інноваційної
та міжнародної діяльності
доктор історичних наук, професор

С.В. Корновенко